

ทุนวัฒนธรรม : อัตลักษณ์ความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอบ้านโพธิ์
จังหวัดฉะเชิงเทรา

Cultural Capital: Identity, Beliefs, and Local Wisdom in Ban Pho District,
Chachoengsao Province

วรี เรืองสุข¹ สมศักดิ์ ทองแก้ว² และอารียา บุญทวี³

Varee Rueangsuk, Somsak Thongkaew and Areeya Boonthawee

Received November 4, 2024; Retrieved December 28, 2024; Accepted December 31, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อรวบรวมข้อมูลทุนวัฒนธรรม อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา 2) เพื่อศึกษาการดำรงอยู่อัตลักษณ์ ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและคุณค่าของทุนวัฒนธรรม อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา พื้นที่ในการวิจัย ตำบลท่าพลับ เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ และตำบลคลองบ้านโพธิ์ การวิจัยในครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาถึงอัตลักษณ์ ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและคุณค่าทางวัฒนธรรมของอำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ ผู้ประกอบการ ทุนวัฒนธรรม ประชาชนท้องถิ่น ศิลปินพื้นบ้าน คณะกรรมการวัฒนธรรมอำเภอบ้านโพธิ์ ภาคประชาสังคมและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องกับทุนวัฒนธรรม จำนวน 20 คนผลการวิจัยพบว่า ทุนวัฒนธรรมของอำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท สำคัญคือ 1) ทุนวัฒนธรรมที่จับต้องได้ จำนวน 10 แห่ง ได้แก่ วัด ประสาสน์โสภณ วัดอินราษฎร์ศรัทธาราม โรงเรียนโรงสีล่าง โรงเรียนโรงสีกลาง ศาลเจ้าพ่อชาเขยส่วยและเจ้าแม่ทับทิม วัดสนามจันทร์ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นสนามจันทร์ ตลาดเก่าสนามจันทร์ วัดคลองบ้านโพธิ์ วัดลาดน้ำเค็ม 2) ทุนวัฒนธรรมจับต้องไม่ได้ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ด้านพิธีกรรมและเทศกาล มี 5 ประเพณี ได้แก่ ประเพณีแห่หลวงพ่อบุทธโสธรทางน้ำ ประเพณีทำบุญรับน้ำจืด ประเพณีกินเจ ประเพณีสักการะเจ้าพ่อโหรา และประเพณีวันกตัญญูสายน้ำ ด้านศิลปะการแสดง มี 1 กลุ่ม ได้แก่ ดนตรีหัวไม้ (คณะนายไม้) และด้านความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล มีจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ ขนมหุ่นน้ำแตก การปลูกเมล่อน (บ้านสวนเมล่อน) และภูมิปัญญาด้านอาหาร เครื่องใช้จากวิถีชุมชนริมแม่น้ำ ชุมชนบ้านโพธิ์มีอัตลักษณ์ความเชื่อ ประเพณี รวมถึงวิถีชีวิตและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีแม่น้ำบางปะกงเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน จนก่อให้เกิดเป็นทุนวัฒนธรรมและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

คำสำคัญ: อัตลักษณ์, ความเชื่อ, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, ทุนวัฒนธรรม

^{1,2,3} Faculty of Humanities and Social Sciences Rajabhat Rajanagarindra University

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์

Email: Varee.rs@gmail.com

Abstracts

This research aimed to 1) explore and gather data on cultural capital in Ban Pho District, Chachoengsao Province; and 2) study the preservation of identity, beliefs, local wisdom, and value of cultural capital in Ban Pho District, Chachoengsao Province. The research areas included Thaphlub Subdistrict, Ban Pho Subdistrict Municipality, and Khlong Ban Pho Subdistrict. The qualitative research approach was utilized to investigate the identity, beliefs, local wisdom, and cultural values of Ban Pho District, Chachoengsao Province. The target groups for this research included cultural capital entrepreneurs, local scholars, local artists, the Ban Pho District Cultural Committee, civil society, and relevant government agencies to cultural capital, totaling 20 participants. The research findings indicated that the cultural capital of Ban Pho District, Chachoengsao Province, was divided into two main types, as follows: 1) Ten tangible cultural capital includes Prasat Sophon Temple, Inratsatharam Temple, Rong Si Lang Chinese Shrine, Rong Si Klang Chinese Shrine, Chao Pho Sa Che Suai and Chao Mae Thapthim Shrine, Sanam Chan Temple, Sanam Chan Local Arts and Culture Centre, Sanam Chan Market, Khlong Ban Pho Temple, and Lat Nam Khem Temple. 2) Intangible cultural capital can be divided into three types. There are five rituals and festivals: the water route procession of the Sothorn Buddha Image, the fresh water receiving tradition, the Vegetarian Festival, the tradition of paying homage to Lord Hora, and the River Gratitude Day tradition. In terms of performing arts, there is one group: Huamai music (Naimai group). In terms of knowledge about nature and the universe, there are three topics: Khai Na Taek dessert, Melon planting (Baan Suan Melon), and traditional wisdom related to food and utensils from the way of life of communities along the river. The Ban Pho community has a distinct identity, beliefs, traditions, as well as lifestyle and local wisdom, with the Bang Pakong River serving as the central hub that connects the relationships of people in the community. This has led to the creation of cultural capital and cultural heritage, which has been passed down through generations.

Keywords: Identity, Beliefs, Local Wisdom, Cultural Capital

บทนำ

จังหวัดฉะเชิงเทราเป็นเมืองที่มีราษฎรหลากหลายชาติพันธุ์ ทั้งชาวไทย ชาวจีน ชาวลาว ชาวเขมร ชาวมอญ และชาวมุสลิม เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์มีความเชื่อและการนับถือศาสนาทั้งเหมือนกันและแตกต่างกัน ส่งผลให้เมืองนี้มีวัฒนธรรมและประเพณีที่มีความหลากหลายหลอมรวมกัน มีความถนัด ความสามารถ

ประสบการณ์และภูมิปัญญาแตกต่างกัน จึงส่งผลให้เกิดความหลากหลายในอาชีพและวิถีทำมาหากิน (Palugin, I. 2017) อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา มีลักษณะพื้นที่มีแม่น้ำบางปะกงไหลผ่านตำบลสำคัญ ได้แก่ ตำบลท่าพลับ เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ และตำบลคลองบ้านโพธิ์ ปัจจุบันอำเภอบ้านโพธิ์อยู่ในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจภาคตะวันออก (The Eastern Economic Corridor : EEC) มีการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม และความเป็นเมืองรองรับการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร (Office of the Eastern Economic Corridor Policy Committee, 2017) ในด้านความเจริญก้าวหน้าด้านการคมนาคม การขนส่ง ที่อยู่อาศัย รวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนมีการปรับเปลี่ยนไป ผู้คนวัยทำงานจากเดิมประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักปรับเปลี่ยนเป็นการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้การสืบทอดวิถีภูมิปัญญาท้องถิ่นทางวัฒนธรรมลดน้อยลง

ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) เป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจในด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานของนักสังคมวิทยา ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) อธิบายว่า ทุนวัฒนธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบต่าง ๆ รวมถึงความรู้ ทักษะ และคุณค่าที่เกิดจากประสบการณ์ทางวัฒนธรรม (Bourdieu, P. 1986) การนำทุนวัฒนธรรมมาศึกษาวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนต่าง ๆ จึงมีความสำคัญ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่น อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นแหล่งที่มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมหลากหลาย นำไปสู่การพัฒนาทุนวัฒนธรรมทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนได้ ทั้งนี้การส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่น สร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมในท้องถิ่น และกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้รวมทั้งการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ (Coleman, S. 1988) นอกจากนี้ ทุนวัฒนธรรมยังสามารถเป็นเครื่องมือในการสร้างโอกาสทางการศึกษาและการทำงานให้กับสมาชิกในชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาต่อไป

การศึกษาเกี่ยวกับทุนวัฒนธรรมในอำเภอบ้านโพธิ์ จึงเป็นข้อมูลสำคัญในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิต ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณี อันเป็นวิถีวัฒนธรรมของชุมชน ดังที่ (Suchaya, S. 2006) กล่าวถึง การคัดเลือก “ทุนทางวัฒนธรรม” มาเป็น “สินทรัพย์สร้างสรรค์” เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่จังหวัด การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมจึงเป็นพลังสร้างสรรค์แก่ชุมชน ดังนั้นการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการอนุรักษ์เอกลักษณ์และส่งเสริมความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน (Smith, J. 2011) ความหลากหลายทางวัฒนธรรม สะท้อนถึงประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมใช้เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม ประเพณี เรื่องราวของชุมชนในหลากหลายมิติ ทั้งวัฒนธรรมที่จับต้องได้และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยข้อมูลของวัฒนธรรมนั้นจะต้องผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ทั้งในการรวบรวมข้อมูล การจัดทำแผนที่วัฒนธรรมร่วมกับชุมชนและการคืนข้อมูลให้แก่ชุมชน แผนที่วัฒนธรรมจึงเป็นเครื่องมือช่วยให้ชุมชนเข้าใจ ตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่เดิมของตน เป็นการฟื้นฟูและส่งต่อข้อมูลทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้การทำความเข้าใจวัฒนธรรมของชุมชน จะสามารถต่อยอดต้นทุนเดิมของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Zahir, I. et al., 2018) ดังนั้นการศึกษาข้อมูลทุนวัฒนธรรม ประวัติความเป็นมา

ของชุมชนและวิถีวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม จะแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ
ผู้คนในชุมชน อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา สามารถทำให้เห็นถึงแง่มุมของคุณค่าทางวัฒนธรรม ความ
ภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ทั้งผู้ถ่ายทอด ผู้สืบทอด และเพื่อบันทึกเป็นข้อมูลให้แก่เยาวชนบุคคลทั่วไปใช้
เป็นข้อมูล ศึกษาเรียนรู้ และพัฒนาในด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนต่อไป

ดังนั้นการดำเนินงานเพื่อเก็บข้อมูลทุนทางวัฒนธรรม ในด้านประวัติความเป็นมาของชุมชน
วัฒนธรรม ความเชื่อ ภูมิปัญญา ประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตการดำรงอยู่ของผู้คนในพื้นที่ เพื่อบันทึกข้อมูล
ทุนวัฒนธรรมของพื้นที่บ้านโพธิ์ และดำเนินงานวิจัยตามแผนงานการวิจัยคือ การค้นหา รวบรวม ศึกษาทุนทาง
วัฒนธรรม คุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อยกระดับชุมชนโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐานในการขับเคลื่อนการพัฒนา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อรวบรวมข้อมูลทุนวัฒนธรรม อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา
2. เพื่อศึกษาการดำรงอยู่อัตลักษณ์ ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่าของทุนวัฒนธรรม
อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการจัดเก็บข้อมูลทุนวัฒนธรรมของชุมชน และวิเคราะห์ข้อมูล
ทุนวัฒนธรรม วิถีชีวิต อัตลักษณ์ความเชื่อ ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของพื้นที่ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัด
ฉะเชิงเทรา โดยใช้แนวคิดทุนวัฒนธรรมเป็นแนวคิดหลักในการวิจัยและสังเคราะห์เนื้อหา

ขอบเขตที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มตัวอย่าง

มีกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)
ได้แก่ ผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำทางจิตวิญญาณ จำนวน 10 คน ที่มี
ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อ อัตลักษณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชุมชน กลุ่มที่ 2 ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงาน
ด้านวัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น ได้แก่ คณะกรรมการวัฒนธรรมอำเภอ เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ
และภาคประชาสังคม จำนวน 10 คน ที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานเทศกาลประจำปี ประเพณีของท้องถิ่นและ
กิจกรรมที่ดำเนินการด้านวัฒนธรรม

ขอบเขตด้านระยะเวลา

ช่วงระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย มิถุนายน 2565 - มีนาคม 2566

การทบทวนวรรณกรรม และแนวคิด

การรวบรวมข้อมูลทุนวัฒนธรรม ศึกษาการดำรงอยู่อัตลักษณ์ ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่า
ของทุนวัฒนธรรม อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยใช้แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม เป็นแนวคิดหลักใน
การศึกษาร่วมกับแนวคิดอัตลักษณ์ ความเชื่อ และความหมายของภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดทุนทางวัฒนธรรม (Culture capital) Bourdieu (1986, Cited in Varunsap, D. 2018) ให้ความหมายของทุนทางวัฒนธรรมว่า เป็นทุนที่สะสมอยู่ในตัวตนของแต่ละบุคคล วัตถุสิ่งของ และที่อยู่ในรูปแบบสถาบัน ซึ่งแต่ละบุคคลได้รับการหล่อหลอมและผลิตซ้ำ เพื่อสืบทอดผ่านทางระบบการศึกษา ผลผลิตจากการสะสมทุนทางวัฒนธรรม คือ รสนิยม ซึ่งจะสร้างความแตกต่างและเป็นเครื่องมือที่ใช้ดำรงรักษาชนชั้นในสังคมให้ดำรงอยู่ต่อไป ทุนวัฒนธรรมเป็นตัวตนที่ฝังตัวอยู่ในบริบททางสังคม เป็นแนวคิดใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนและเสริมสร้างพลังความเข้มแข็งให้กับชุมชน ทุนทางวัฒนธรรมมีความเกี่ยวข้องกับคุณค่าที่เป็นความรู้ภูมิปัญญาและงานสร้างสรรค์ อันเกิดจากการค้นคว้า การค้นพบโดยผู้ทรงความรู้ในท้องถิ่น รวมถึงค่านิยมและความเชื่อที่ทำให้เกิดการจัดระเบียบทางสังคม เป็นคุณค่าทางสังคมโดยส่วนรวม นอกจากนี้ทุนทางวัฒนธรรม หมายถึง ผลผลิตทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ได้แก่ โบราณสถาน มรดกทางวัฒนธรรม และผลงานศิลปะแขนงต่าง ๆ เป็นสิ่งมีมูลค่า สามารถวัดเป็นเงิน ในขณะที่ทุนทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี จารีต วิถีชีวิต ความเชื่อ และแนวทางปฏิบัติ (Munkhong, A. 2017)

นอกจากนี้ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก ให้ความหมายของ “มรดกทางวัฒนธรรมจับต้องไม่ได้” หมายถึง การปฏิบัติ การเป็นตัวแทน การแสดงออก ความรู้ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมอันเป็นผลจากสิ่งเหล่านี้ อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ได้กำหนดขอบเขตลักษณะของมรดกทางวัฒนธรรมจับต้องไม่ได้ไว้ 5 สาขา ได้แก่ 1) ประเพณีและการแสดงออกที่เป็นมุขปาฐะ 2) ศิลปะการแสดง 3) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล 4) ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล 5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2003)

สรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

สรุป

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ทุนวัฒนธรรม อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ทุนทางวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กับประวัติความเป็นมาของชุมชน ศาสนสถาน วิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี และภูมิปัญญา ที่สะท้อนภาพของชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่จากการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี

ภาพที่ 1 แผนที่ทุนวัฒนธรรม อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ข้อมูลทุนวัฒนธรรมที่ค้นพบในพื้นที่ของตำบลท่าพลับ เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ และตำบลคลองบ้านโพธิ์ โดยจัดทำแบบสำรวจรายการตามมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) สามารถแบ่งออกเป็นสองประเภทหลัก ได้แก่ มรดกทางวัฒนธรรมจับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) และมรดกทางวัฒนธรรมจับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) มีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลทุนวัฒนธรรม อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา จำแนกตามวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ดังนี้

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage)	มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage)
สถาปัตยกรรม โบราณสถาน อาคาร บ้านเรือน (Architecture) ตำบลท่าพลับ 1. วัดประศาสน์โสภณ (วัดบางกรูด) 2. วัดอินราชมุขศรีธาราม (วัดเกาะชัน) 3. โรงเจฮกซิวตัว (โรงเจโรงสีล่าง) 4. โรงเจจิบบอกตัว (โรงเจโรงสีกลาง) 5. ศาลเจ้าพ่อชาเขยส่วยและเจ้าแม่ทับทิม	พิธีกรรมและเทศกาล (Social Practices, ritual and festive events) 1. ประเพณีแห่หลวงพ่อพุทธโสธรทางน้ำ (ตำบลท่าพลับ) 2. ประเพณีทำบุญรับน้ำจืด 3. ประเพณีกินเจ ตำบลท่าพลับ 1) พิธีรับเจ้า 2) พิธีตั้งกระเจาด 3) พิธีส่งเจ้า 4. ประเพณีสักการะเจ้าพ่อโหรา 5. ประเพณีวันกตัญญูสายน้ำ

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูลทุนวัฒนธรรม อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา (ต่อ)

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage)	มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage)
เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ 6. วัดสนามจันทร์ 7. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นสนามจันทร์ 8. ตลาดเก่าสนามจันทร์ ตำบลคลองบ้านโพธิ์ 9. วัดคลองบ้านโพธิ์ 10. วัดลาดน้ำเค็ม (คลองต้นหมัน)	ด้านศิลปะการแสดง (Performing arts) ดนตรีหัวไม้ (คณะนายไม้) ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล (Knowledge and Practices concerning Nature and the Universe) ตำบลท่าพลับ 1. ด้านการขนมไข่น้ำแตก 2. ด้านการปลูกเมล่อน (บ้านสวนเมล่อน) ตำบลคลองบ้านโพธิ์ 3. ภูมิปัญญาจากวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนบ้านท่าไฟไหม้ 1) การทำต๋ับจาก แส้ไหม้งจาก ไม้เกาหลัง 2) การแปรรูปดอกจาก ลูกจาก 3) การแปรรูปลูกขี้

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage)

สถาปัตยกรรม โบราณสถาน อาคาร บ้านเรือน ประกอบด้วยสถานที่สำคัญ ได้แก่ วัดประศาสน์โสภณ วัดอินราษฏร์ศรัทธาราม โรงเจหอกขี้ตัว (โรงเจโรงสีล่าง) โรงเจจิบบอกตัว (โรงเจโรงสีกลาง) ศาลเจ้าเจ้าพ่อชาเขยส่วย และเจ้าแม่ทับทิม วัดสนามจันทร์ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นสนามจันทร์ ตลาดเก่าสนามจันทร์ วัดคลองบ้านโพธิ์ วัดลาดน้ำเค็ม ศาสนสถานวัดและโรงเจ มีความสำคัญกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม ตามความเชื่อของชุมชน ประเพณีและพิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชนชาวไทยพุทธ และชาวจีนอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำบางปะกง เช่น การสร้างโรงเจหอกขี้ตัว (โรงเจโรงสีล่าง) และโรงเจจิบบอกตัว (โรงเจโรงสีกลาง) และศาลเจ้าพ่อชาเขยส่วยและเจ้าแม่ทับทิม เป็นศาสนสถานแสดงให้เห็นถึงความเชื่อต่อเทพเจ้า ความกตัญญูต่อวิญญาณของบรรพบุรุษ โดยมีการสืบทอดพิธีกรรมในศาสนสถาน จากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา แสดงหลักฐานให้เห็นได้จากการสร้างวัดประศาสน์โสภณ วัดอินราษฏร์ศรัทธาราม วัดสนามจันทร์ วัดคลองบ้านโพธิ์ และวัดลาดน้ำเค็ม เพื่อเป็นศาสนสถานปฏิบัติพิธีทางพุทธศาสนา การจัดตั้งศูนย์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นสนามจันทร์ เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูลให้แก่เยาวชน และตลาดเก่าสนามจันทร์ เป็นชุมชนเก่าแก่ในการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้า ทำให้เกิดความสัมพันธ์แก่คนในชุมชน

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage)

พิธีกรรมและเทศกาล (Social Practices, ritual and festive events) พื้นที่ตำบลท่าพลับ เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ และตำบลคลองบ้านโพธิ์ มีงานประเพณี พิธีกรรมที่สืบทอดร่วมกัน ดังนี้

ประเพณีแห่หลวงพ่อกุศลโสธรทางน้ำ ชุมชนตำบลท่าพลับ จากข้อมูลราวปี พ.ศ. 2433 ผู้จัดงานคนแรกคือ นายทรัพย์ (ไต้ไผ่ทรัพย์) หัวหน้าคณะละครคลองโสธร เนื่องจากปีนั้นเกิดเหตุฝนแล้ง ข้าวยากหมากแพง โรคหิวหวัด และโรคฝีดาษ ระบาดไปทั่ว คณะละครของนายทรัพย์ ก็เป็นโรคฝีดาษจนต้องหยุดการแสดง นายทรัพย์จึงขนานหลวงพ่อกุศลโสธร ถำรักษาหายจะจัดฉลองสมโภชหลวงพ่อกุศลทางเรือ ด้วยความเชื่อศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ เกิดความมหัศจรรย์มีฝนตกโปรยปราย แผ่นดินกลับมาชุ่มชื้น โรคภัยไข้เจ็บหายเป็นปกติทั้ง จึงมีการจัดงานแห่สมโภชหลวงพ่อกุศลทั้งกลางวันและกลางคืน ติดต่อกัน 3 วัน 3 คืน (วันขึ้น 14 ค่ำ ถึง วันแรม 1 ค่ำ เดือน 12 ตามปฏิทินจันทรคติ) งานพิธีแห่หลวงพ่อกุศลโสธรจัดต่อเนื่องและสืบทอดต่อกันมาจนเป็นประเพณีงานแห่หลวงพ่อกุศลทางน้ำจัดขึ้นครั้งแรกปี พ.ศ. 2434 โดยวัดประศาสน์โสภณ (วัดบางกรูด) เป็นสถานที่แห่งแรกของอำเภอบ้านโพธิ์ ที่ต้อนรับขบวนแห่หลวงพ่อกุศล อัญเชิญหลวงพ่อกุศลขึ้นมาประดิษฐานบนเรือกระแซงขนาดใหญ่ ออกจากท่าเทียบเรือหน้าวัดโสธรวรารามวรวิหาร เรือประดับธงทิวสีส้มสวยงาม เมื่อใกล้ถึงจุดจอดทางวัดประศาสน์โสภณ จะมีการจุดประทัดเพื่อต้อนรับขบวนเรือ ทางวัดจัดโต๊ะหมู่บูชาด้วยผลไม้ 5 อย่าง ดอกไม้พวงมาลัย เพื่อให้ประชาชนกราบขอพรหลวงพ่อกุศลโสธร ประชาชนสามารถลงไปในเรือและปิดทองนำภาชนะใส่น้ำมนต์เพื่อเป็นสิริมงคลให้แก่ตนเองและครอบครัว รวมทั้งผู้มีจิตศรัทธาจะนำข้าวสารมาบริจาคให้แก่ประชาชน และนำอาหารมาเลี้ยง แจกให้แก่ผู้ร่วมงานเป็นประจำทุกปี เมื่อเรือเคลื่อนออกจากท่า จะมีการจุดประทัดส่งขบวนเรือไปยังท่าน้ำตลาดโรงสีล่าง จุดจอดเรือแห่งที่ 2 คือ หมู่ที่ 2 ตลาดโรงสีล่าง ตำบลท่าพลับ อำเภอบ้านโพธิ์ คณะกรรมการชุมชนมีการจัดอาหารกลางวันให้แก่ประชาชนที่มาร่วมงาน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชน พลังทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงสืบทอดต่อกันจากรุ่นสู่รุ่น

ประเพณีทำบุญรับน้ำจิต เป็นประเพณีที่เกิดขึ้นเนื่องจากมีเด็กตกน้ำเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านจึงมีความเชื่อว่า หากนำดินเหนียวปั้นเป็นหุ่นรูปเด็กใส่ลงไปในเรือสำเภาลอยน้ำไป จะเป็นตัวตายตัวแทน ทำให้ไม่มีเด็กเสียชีวิต โดยชาวบ้านในชุมชนสังเกตเห็นว่า ประมาณเดือนสิงหาคมหรือกันยายน น้ำตรบบริเวณท่าเรือโรงสีล่างจะจืด ทำให้เหมาะกับการทำพิธีรับน้ำจิต มีนายสุรเดช สัจจาพิทักษ์กุล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ตลาดโรงสีล่าง เป็นผู้รวมชาวบ้านทำพิธีทำบุญรับน้ำจิต ตามที่ได้รับถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำเรือสำเภาเพื่อใส่ของในพิธีจากบิดามารดา เรือสำเภาที่นำมาจากต้นกล้วย นำไม้ไผ่ทำเป็นโครงเรือ นำกระดาษหนังสือพิมพ์ กระดาษว่าวมาแปะทับ ประดับตกแต่งด้วยพวงมโหตร ในเรือสำเภาใส่หุ่นจำลองปั้นเป็นรูปเด็ก อาหาร ขนมหวาน ในพิธีช่วงเช้ามีการทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ จำนวน 5 รูป หรือ 9 รูป เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์ชาวบ้านจะนำเรือสำเภาไปลอยลงในแม่น้ำบางปะกง ตรงท่าน้ำหน้าโรงสีล่าง ประเพณีนี้สืบทอดต่อกันมาทำให้ไม่มีเด็กจมน้ำเสียชีวิต

ประเพณีกินเจ เนื่องจากชุมชนตำบลท่าพลับ ในอดีตมีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และประกอบอาชีพค้าขาย ด้วยความเชื่อและศรัทธาจึงมีการสร้างศาลเจ้าเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและประกอบพิธีร่วมกัน เป็นศูนย์รวมใจ ชาวจีนมีความเชื่อนับถือเทพเจ้า และความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษเป็นสำคัญ การ

ประกอบพิธีจะทำภายในบ้านเรือนของตนเอง และศาสนสถาน ศาลเจ้า และโรงเจ ในพื้นที่ตำบลท่าพลับ มีโรงเจ 2 แห่งคือ โรงเจจิบบอกตัว (โรงเจโรงสีกลาง) และโรงเจอักษิตัว (โรงเจโรงสีล่าง) ประเพณีกินเจมีความสำคัญ ในอดีตเทศกาลกินเจ ประชาชนที่อยู่ในตำบลท่าพลับ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา จะเดินทางกลับบ้านมาหาครอบครัวในเทศกาลกินเจ เพื่อไหว้เจ้า ในช่วงวันขึ้น 3 ค่ำ (ชีวชา) วันขึ้น 6 ค่ำ (ชีวลัก) วันขึ้น 9 ค่ำ (ชีวเก้า) มีความเชื่อว่าเป็นวันดี มีความเป็นสิริมงคล เรียกว่า “วันตัวเจศี” ลูกหลานจะมาราบไหว้ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษตรงป้ายชื่อของตระกูลในโรงเจ ประเพณี ประกอบด้วย 1) พิธีรับเจ้า ในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 8 2) พิธีทิ้งกระจาด เป็นการไหว้ดวงวิญญาณไร้ญาติ มีความเชื่อของที่นำมาไหว้ เช่น ข้าวสวย อาหารเจ ผลไม้ ซาลาเปา ขนมต่าง ๆ หลังจากพิธีไหว้ดวงวิญญาณแล้ว ผู้นำของที่นำมาไหว้นั้น แจกจ่ายคนเข้าร่วมพิธี คนยากไร้ เป็นการให้ทาน 3) พิธีส่งเจ้า จัดขึ้นในวันเช้ามืด วันขึ้น 10 ค่ำ เดือน 9 ของจีน ผู้ทำพิธีเตรียมของไหว้เทพเจ้า ประกอบด้วย ผลไม้ ข้าวสวย อาหารเจ น้ำชา กระดาษเงิน กระดาษทอง และม้าทรง ทำจากกระดาษ พร้อมด้วยกระดาษรูป ที่เตรียมไว้ ตอนเชิญเจ้าลงมาที่แท่นบูชา นำกลับไปไว้ที่เดิมเหมือนตอนเชิญเจ้า และอ่านราชโองการ (สอbung) รวมทั้งอ่านรายชื่อกรรมการที่มาร่วมงานในเทศกาลกินเจ และพับกระดาษรายชื่อผู้ที่เข้าร่วมงาน เผาม้าทรงทำจากกระดาษ เผาเสื้อผ้า จุดประทัดแล้วจึงตีฆ้อง เป็นการส่งเทพเจ้า ทั้งนี้ คณะกรรมการและผู้ร่วมพิธี ในอดีตจะนำกระดาษรูปลอยแม่น้ำบางปะกง ปัจจุบันเอาชีรูปลอยแม่น้ำบางปะกง และกระดาษรูปเก็บไว้ในครั้งต่อไป นับเป็นการสิ้นสุดพิธีกรรมในเทศกาลกินเจ (วันส่งเจ้า) (Varee, R. et al., 2023)

ประเพณีสักการะเจ้าพ่อโหรา ศาลเจ้าพ่อโหรา ตั้งขึ้นมามากกว่า 80 ปี เจ้าพ่อโหรามีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่พึ่งพาของผู้คนบริเวณชายฝั่งแม่น้ำบางปะกง ช่วยปกป้องคุ้มครองผู้คนในงานอาชีพประมง การค้าขาย ปกป้องชุมชนไม่ให้เกิดภัยพิบัติ น้ำท่วม ทุกปีจะมีการจัดงานบวงสรวงเจ้าพ่อโหรา ยกย่องว่าท่านเป็นเทพเจ้า มีความยิ่งใหญ่ ปกป้องคุ้มครองชาวบ้านในชุมชนมาอย่างยาวนาน แม้แต่ในพิธีทำบุญขึ้นศาลบ้านทุกหลังจะมีบทกลอนร้อง กล่าวอัญเชิญเจ้าพ่อโหรามาในพิธีด้วย ปัจจุบันมีการจัดพิธีไหว้เจ้าพ่อโหรามาในทุก ๆ ปี ในช่วงฤดูฝน (เดือนสิงหาคม)

ประเพณีวันกตัญญูสายน้ำ เป็นประเพณีของชาวอำเภอบ้านโพธิ์ งานประเพณีจัดทุกวันที่ 20 กันยายน ของทุกปี โดยมีเครือข่ายสิ่งแวดล้อมของอำเภอบ้านโพธิ์ ร่วมกับชุมชน หน่วยงานราชการ และภาคเอกชน โรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่บ้านโพธิ์ ร่วมกัน วันกตัญญูสายน้ำ มีแนวคิดด้านการอนุรักษ์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทุกคนในพื้นที่ มีความตระหนักสำนึกในบุญคุณของแม่น้ำบางปะกงที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนมาตั้งแต่โบราณ ในการจัดงานจะมีผู้แทนจากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สูงอายุ ผู้แทนภาครัฐ และเอกชน มาร่วมเสวนาเพื่อวางแนวทางการอนุรักษ์ บำรุงรักษาแม่น้ำบางปะกง รวมถึงมีกิจกรรมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในแม่น้ำบางปะกง เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของระบบนิเวศทางธรรมชาติของแม่น้ำบางปะกง

ด้านศิลปะการแสดง (Performing arts)

ดนตรีหัวไม้ “คณะนายไม้” หรือ “วงนายไม้” เป็นชื่อเรียกขานกันมาแต่อดีต ไม่ปรากฏที่มา ดนตรีหัวไม้ ประกอบด้วยสมาชิกคณะละ 5 คน หรือ 7 คน ส่วนใหญ่มี 5 คน การเล่นหัวไม้ มีในชุมชนราว 80 ปี พบเห็นมาตั้งแต่เด็ก ตอนนี้เป็นรุ่นที่ 3 - 4 อายุ 70 กว่าปี การเล่นหัวไม้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน เล่น

กันตามบ้าน ต่อมาเล่นเป็นอาชีพในงานพิธีกรรมการยกศาลเจ้า ศาลปู่ตา ศาลประจำบ้านต่าง ๆ มีการร้องหัวไม้ ร้องกล่อมให้เกิดความสนุกสนานตามความเชื่อของบรรพบุรุษจากอดีต ไม่มีการสอน ไม่มีบันทึก แต่ใช้การจดจำ กลอนร้องต้นสดมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับงาน (Srimanee. P. (2022). ดนตรีหัวไม้ เป็นวัฒนธรรมด้าน ศิลปะการแสดง (Performing arts) เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนที่จับต้องไม่ได้ การสะท้อนเรื่องราวในอดีตของคนในชุมชนเกี่ยวกับศิลปะการแสดงดนตรีหัวไม้ การตีกลองโทน และการร้องกลอนเพลงพื้นบ้าน

ความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล (Knowledge and Practices concerning Nature and the Universe)

ชุมชนอาศัยอยู่บริเวณริมแม่น้ำบางปะกง ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านอาหาร การดำรงชีวิตของ ผู้คนในพื้นที่จึงใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ เช่น ปลาหมอเทศ ปลาตก ปลาเนื้ออ่อน ปูแป้น และกุ้ง เป็นต้น นอกจากนี้ริมแม่น้ำมีสภาพแวดล้อมเป็นป่าจาก ดังนั้น ผู้คนในชุมชน จึงนำต้นจากมาใช้ประโยชน์ นอกจากทำ เป็นอาหาร ยังทำเป็นเครื่องใช้ เช่น ใบจากทำตับจากมุงหลังคา โหม่งจากทำไม้เกาหลัง และเส้ไล่แมลง ลูกจาก นำไปทำลอยแก้ว ดอกจากนำไปแกงส้ม แกงคั่ว และน้ำพริกดอกจาก

นอกจากนี้ยังพบว่า “รุ่ม” เป็นต้นไม้ริมป่าชายเลน บางพื้นที่เรียกว่า “ถั่วขาว” ขึ้นเองตามธรรมชาติ และเมื่อรุ่มแก่จัดจะร่วงหล่นลงบนพื้น แล้วสามารถเติบโตขึ้นเป็นต้นได้เอง โดยไม่ต้องมีการปลูก ลูก รุ่มจะออก ปีละ 1 ครั้ง ช่วงปลายฤดูแล้งจนเข้าฤดูฝน ผู้คนในชุมชนนำลูก รุ่ม มามาชุดเปลือกออก แช่น้ำ นำมาต้มด้วยเตา ฟืนนาน 8 ชั่วโมง แล้วจึงนำไปทำอาหารหวาน เช่น บวดรุ่ม นำไปต้มกับกะทิ เติมน้ำตาล และเกลือ การ ทำอาหารจากวัตถุดิบทางธรรมชาติริมป่าชายเลน แม่น้ำบางปะกง นับได้ว่ามีคุณค่าเป็นภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรมของท้องถิ่น ชุมชนบ้านท่าไฟไหม้ ตำบลคลองบ้านโพธิ์ โดยมีการสืบทอดภูมิปัญญากันมาจากรุ่นสู่รุ่น เพราะการชุดเปลือก รุ่มออกนั้นต้องใช้เวลาและความอดทน เนื่องจากฝักเล็กเรียว นอกจากนี้การต้ม รุ่มต้องใช้ เตาฟืนเท่านั้น และต้องได้ระยะเวลาตามกำหนดไม่เช่นนั้น รุ่มจะมีรสชาติฝาด ไม่สามารถนำไปประกอบอาหาร

วิถีชีวิตริมแม่น้ำบางปะกงมีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ทรัพยากรทางอาหารเป็นแหล่ง ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เช่น ปลาหมอเทศนำมาทำปลาแดดเดียว ปลาเนื้ออ่อนนำมาแกงมาทอด ปูแป้นนำมา ตองเค็ม เป็นต้น จากการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านท่าไฟไหม้ มีความสมบูรณ์ของทรัพยากรอาหารทำให้เกิด ภูมิปัญญา ในการประกอบอาหาร และการถนอมอาหาร เช่น ปูดอง ปลาแดดเดียว ลูกจากลอยแก้ว น้ำพริก ดอกจาก แกงคั่วดอกจาก แกงส้มดอกจาก เป็นต้น อาหารล้วนเป็นไปตามฤดูกาลตามธรรมชาติ และด้านการ ประดิษฐ์เครื่องใช้จากธรรมชาติ ใช้ในครัวเรือนและจำหน่ายด้วย เช่น การทำไม้เกาหลัง และเส้โหม่งจาก ไล่แมลง เป็นต้น ขั้นตอนการทำล้วนเป็นวิธีการเฉพาะที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นของผู้คนในชุมชน

สรุปผลการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมในอำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา จากการรวบรวมข้อมูล ประวัติความเป็นมาของชุมชน ศาสนสถาน วิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี และภูมิปัญญา ในตำบลท่าพลับ เทศบาลตำบลบ้านโพธิ์ และตำบลคลองบ้านโพธิ์ พบว่าข้อมูลทุนทางวัฒนธรรม แบ่งออกเป็นสองประเภทหลัก ได้แก่ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ จำนวน 10 แห่ง ได้แก่ วัดประศาสน์โสภณ วัดอินราษฏร์ศรัทธาราม โรงเจฮกซิวตั่ว (โรงเจโรงสีล่าง) โรงเจจิบบกตั่ว (โรงเจโรงสีกลาง) ศาลเจ้าพ่อซาเซยส่วยและเจ้าแม่ทับทิม

วัดสนามจันทร์ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นสนามจันทร์ ตลาดเก่าสนามจันทร์ วัดคลองบ้านโพธิ์ วัดลาดน้ำเค็ม 2) ทุนวัฒนธรรมจับต้องไม่ได้ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท 2) มรดกทางวัฒนธรรมจับต้องไม่ได้ มีดังนี้ ด้านพิธีกรรม และเทศกาล มี 5 ประเพณี ได้แก่ ประเพณีแห่หลวงพ่อบุทธโสธรทางน้ำ ประเพณีทำบุญรับน้ำจืด ประเพณีกินเจ ประเพณีสักการะเจ้าพ่อโหรา และประเพณีวันกตัญญูสายน้ำ ด้านศิลปะการแสดง มี 1 กลุ่ม ได้แก่ ดนตรีหัวไม้ (คณะนายไม้) และด้านความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล มีจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ การทำขนมไข่หน้าแตก การปลูกเมล่อน (บ้านสวนเมล่อน) ภูมิปัญญาด้านอาหารและเครื่องใช้จากวิถีชุมชนริมแม่น้ำบ้านท่าไฟไหม้ เช่น การทำตับจาก แส้ไหม้จาก ไม้เกาหลัง การแปรรูปดอกจาก ลูกจาก และการแปรรูปลูกρύ จากการดำเนินการเก็บข้อมูล ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลทุนวัฒนธรรมนำไปสู่การจัดทำแผนที่วัฒนธรรม 3 พื้นที่ ในอำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา และการเชื่อมโยงข้อมูลในระบบออนไลน์ <https://culturalmapthailand.info> การศึกษาทุนทางวัฒนธรรมในอำเภอบ้านโพธิ์แสดงให้เห็นถึงความเชื่อทางวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และวิถีชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติ โดยสืบทอดภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ ที่หล่อเลี้ยงชีวิต และก่อให้เกิดอาชีพจากฐานสู่ฐาน ทำให้ชุมชนยังคงรักษาและส่งต่อวัฒนธรรมที่มีคุณค่าเหล่านี้

อภิปรายผล

ทุนวัฒนธรรม อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

ทุนวัฒนธรรมของอำเภอบ้านโพธิ์ มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำบางปะกง เป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ไหลผ่านบ้านเรือนและที่อยู่อาศัยของชุมชน จากข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสะท้อนให้เห็นว่า ในอดีตผู้คนตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่บริเวณริมแม่น้ำ การใช้เรือสัญจร มีการติดต่อซื้อขายสินค้า การทำประมง การเกษตร การประกอบพิธีกรรมที่สำคัญทางศาสนา ความเชื่อส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวจีน การสร้างโรงเจหกชีวิต (โรงเจโรงสีล่าง) และโรงเจจิบฮกตัว (โรงเจโรงสีกลาง) อายุราว 100 กว่าปี การสร้างวัดประศาสน์โสภณ หรือวัดบางกรูด ความรุ่งเรืองในอดีตของชุมชนชาวไทยและจีนบริเวณริมแม่น้ำบางปะกง ยังคงมีร่องรอยหลักฐานการตั้งชุมชนย่านการค้าขึ้นบริเวณโรงเจหกชีวิต (โรงเจโรงสีล่าง) ซึ่งในบริเวณดังกล่าว จากคำบอกเล่าของคนในชุมชนว่า เคยเป็นตลาดซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า และตลาดเก่าสนามจันทร์เป็นชุมชนริมแม่น้ำในอดีต เป็นจุดศูนย์กลางของการค้าขาย การคมนาคม ด้านทุนวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ แสดงออกอย่างชัดเจนในด้านของความเชื่อและพิธีกรรมที่สำคัญของชุมชน ประเพณีแห่หลวงพ่อบุทธโสธรทางน้ำ ประเพณีทำบุญรับน้ำจืด ประเพณีกินเจ ประเพณีสักการะเจ้าพ่อโหรา และประเพณีวันกตัญญูสายน้ำ โดยความเชื่อและพิธีกรรมมีความสัมพันธ์กับแม่น้ำบางปะกง การให้ความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ที่หล่อเลี้ยงวิถีการดำรงชีวิตโดยส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกัน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Khamkhom, S. & Namket, S. (2023) ที่ศึกษาประเพณีวิถีวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง พบว่า ผู้คนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำโขง มีวิถีการดำรงชีวิตที่คล้ายคลึงกันและมีโบราณสถานและประติมากรรมที่สำคัญในสมัยล้านช้างที่มีความเกี่ยวเนื่องกับพญานาค การบอกเล่าเรื่องราวขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ มีความเชื่อ ความศรัทธา เรื่องของพญานาค ซึ่งผูกโยงกับการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์และพุทธ ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นรากทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นและถูกถ่ายทอดไปสู่งานทางด้านศิลปกรรม วัฒนธรรม ประเพณีอัน

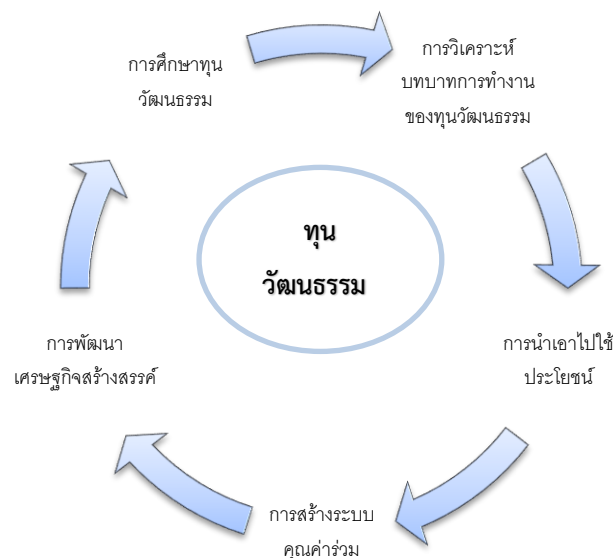
สะท้อนถึงวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อถ่ายทอดสืบต่อกันมา ดังเช่นบริเวณอำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทราที่มีความเชื่อมโยงกันในความเชื่อเกี่ยวกับสายน้ำ ทำให้เกิดการหลอมรวมกันของผู้คนในชุมชนและการสร้างความ เป็นหนึ่งเดียวกันบ่งบอกให้เห็นถึง อัตลักษณ์ของท้องถิ่นสำคัญ ผ่านงานประเพณีแห่หลวงพ่อโสธรทางน้ำ ประเพณีทำบุญรับน้ำจืด และประเพณีวันกตัญญูสายน้ำ

การดำรงอยู่อัตลักษณ์ ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและคุณค่าของทุนวัฒนธรรม อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

การเปลี่ยนแปลงของบริบทพื้นที่อำเภอบ้านโพธิ์ เป็นผลมาจากนโยบายการพัฒนาของภาครัฐ โครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor : EEC) ส่งผลกระทบทำให้ชุมชน กลายเป็นเมืองอุตสาหกรรม และวิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมอย่างเต็มตัว การผันตัว เข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรม การเน้นวิถีการผลิตแบบทุนนิยม แต่ชุมชนยังให้ความสำคัญความสำคัญของมรดก ทางวัฒนธรรมในด้านความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น (Social practices, ritual and festival event) เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ จากบริบทของพื้นที่ พบว่าความหลากหลายในด้านความเชื่อ ความ ศรัทธา สืบทอดพิธีกรรม ประเพณี ทั้งชาวจีนและชาวไทยพื้นถิ่น หล่อหลอมรวมกันเป็นพหุวัฒนธรรมของ ชุมชน มีการปฏิบัติพิธีกรรมร่วมกัน และความร่วมมือกันจัดตั้ง พัฒนาศาสนสถาน การสร้างศาลเจ้าพ่อโหรา พิธีไหว้เจ้าพ่อโหรา ทั้งคนไทยและคนไทยเชื้อสายจีนมาร่วมประกอบพิธีกรรมด้วยกันในทุก ๆ ปี สอดคล้องกับ งานวิจัยของ Chaitongdee, C. (2015) ที่ศึกษานิทาน ตำนาน เรื่องเล่า : อัตลักษณ์ และความหมายทาง วัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า นิทาน ตำนาน เรื่องเล่าที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะในจังหวัดศรีสะเกษเมื่อ นำมาวิเคราะห์ด้วยการตีความตามแนวคิด การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมพบว่า นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า ดังกล่าวสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ และสื่อความหมายทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์วัดฤ ศักดิ์สิทธิ์ เทพศักดิ์สิทธิ์ บุคคลศักดิ์สิทธิ์สัตว์ศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ และ พิษศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ยังสะท้อนความสำนึกในถิ่นฐานบ้านเกิด การเคารพในวิถีธรรมชาติ การนับถือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งผี ทั้งพุทธศาสนา ทั้งหมดนั้นมาจากสภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้งทางวัฒนธรรมของจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่ง ตั้งอยู่ในเขตภาคอีสานใต้ เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะสำหรับการตั้งถิ่นฐาน เป็นบ่อเกิดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อของกลุ่มชนอันทรงคุณค่า สามารถสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม ภายใต้ง่อนไข ของการมีอยู่ของสังคม

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ภาพที่ 2 กลไกของการจัดการทุนวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

จากการศึกษา ทุนวัฒนธรรม : อัตลักษณ์ความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เกิดองค์ความรู้ใหม่ในมิติด้านการนำเอาทุนวัฒนธรรมที่มีหลากหลายประเภทนำมาใช้ให้เกิดการพัฒนาชุมชนในมิติเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยทุนวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนชุมชนในมิติต่าง ๆ ทั้งในด้านการสร้างคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนริมแม่น้ำบางปะกง ดังต่อไปนี้ วัดกลายเป็นศูนย์กลางของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมของผู้คนในการดำรงชีวิต วัดเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมที่สำคัญทางศาสนา มีการรื้อฟื้นประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นนำกลับมาสร้างคุณค่าให้กับคนในชุมชน เช่น การทำบุญรับน้ำจืด วันกตัญญูสายน้ำ นอกจากนี้วัดยังเป็นพื้นที่สำคัญในการแลกเปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมในการขายสินค้า บทบาทของวัดจึงเปลี่ยนแปลงไปตามทุนที่ถือครองอยู่ไม่ได้มีบทบาทหน้าที่ในการเผยแพร่ศาสนาเพียงอย่างเดียว เช่นเดียวกันกับโรงเจที่เป็นทุนด้านสถาปัตยกรรมของท้องถิ่น ยังมีการบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และการประกอบพิธีกรรมโดยชาวจีน บทบาทของโรงเจไม่ใช่เพียงพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรมแต่ยังเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของผู้คนในชุมชนอีกด้วย ส่วนมิติทุนด้านประเพณีและพิธีกรรม การดำเนินงานในรูปแบบงานเทศกาลที่ชุมชนจัดขึ้นในแต่ละปี ช่วยให้เกิดการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและมีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตบริเวณลุ่มแม่น้ำบางปะกง การสร้างกิจกรรมและการมีส่วนร่วมให้กับคนในชุมชนให้ตระหนักรู้ถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น และทุนด้านความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาลมีการนำไปใช้ต่อยอดในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในรูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน เกิดศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนโดยมีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับวัตถุดิบที่มีอยู่ในชุมชน นำมาพัฒนาต่อยอดให้เกิดผลิตภัณฑ์สินค้าต่าง ๆ มากมาย อีกทั้งองค์ความรู้เรื่องของการละเล่นหัวไม้จากเดิมที่มีการละเล่นเฉพาะในงานขึ้นศาล ไหว้เจ้า แต่ปัจจุบันเมื่อมีการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นทำให้มีการ

เผยแพร่การเล่นไปในงานต่าง ๆ มากขึ้น เช่น การเล่นในงานแห่หลวงพ้อโสธรทางน้ำ งานวันเปิดตลาดริมน้ำวัดสนามจันทร์ งานรับขวัญนักศึกษาใหม่ของมหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ โดยมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบเนื้อหาบทกลอนร้องให้เข้ากับงานพิธี

ดังนั้นหากเกิดการใช้ทุนวัฒนธรรมของท้องถิ่นในการขับเคลื่อนชุมชนในด้านของการพัฒนา จะทำให้เกิดกลไกในการสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม การใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ที่มีอยู่ในด้านเศรษฐกิจ การบอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การสร้างคุณค่าด้านประเพณีและวัฒนธรรม รวมถึงการมีผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในพื้นที่ ทำให้คนในชุมชนเกิดความรักความสามัคคี การสร้างการมีส่วนร่วมในการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นและเกิดกระบวนการสืบทอดทางวัฒนธรรมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

ควรมีการเก็บข้อมูลบันทึกลายลักษณ์ ในด้านประวัติศาสตร์ชุมชน สังคม วัฒนธรรม และภาษาร่วมด้วย เนื่องจากจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากนี้ควรมีการศึกษาลักษณะร่วมทางวัฒนธรรม ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นวิถีชีวิตของชุมชนริมแม่น้ำเพื่อเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยมีแม่น้ำเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรมในระดับสากล

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมจังหวัด เทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล จะต้องดำเนินการจัดการพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural space) อย่างเป็นรูปธรรมในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์พร้อมระบบการบริการข้อมูลและข่าวสารของกิจกรรมภายในชุมชน อีกทั้งจะต้องมีกิจกรรมถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน และโรงเรียน เพื่อสร้างโอกาสให้เยาวชนเห็นถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมภายใต้บริบทของการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของพื้นที่อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 การศึกษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของจังหวัดฉะเชิงเทราและภูมิภาค เพื่ออนุรักษ์ สืบสาน และการพัฒนาเพิ่มมูลค่าจากทุนวัฒนธรรม

3.2 การพัฒนาทุนวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวให้แก่ชุมชนในมิติเศรษฐกิจสร้างสรรค์

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย แม่น้ำบางปะกง : ทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้รับการสนับสนุนงบประมาณวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม (ววน.) และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) กรอบการวิจัย “มหาวิทยาลัยกับการขับเคลื่อนทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่” ประจำปีงบประมาณ 2565 ขอขอบคุณภาคีเครือข่ายภาครัฐ ภาคเอกชน ปราชญ์ชาวบ้าน ศิลปินพื้นบ้าน และ

ประชาชนในพื้นที่อำเภอบ้านโพธิ์ ที่ให้การสนับสนุนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิหน่วยงาน บพท. ในการให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์เพื่อการพัฒนางานวิจัย รวมถึงคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ ที่สนับสนุนการทำงานในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- ชานนท์ ไชยทองดี (2558). นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า : อัตลักษณ์ และความหมายทางวัฒนธรรมในจังหวัด ศรีสะเกษ. *วารสารวิถีสังคมมนุษย์*, 3(1), 162-181.
- ดาวิญ วรณทรัพย์. (2561). รูปแบบการจัดการทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ในประเทศไทย. (ดุขฎิพนธ์). มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์.
- วรี เรืองสุข และคณะ. (2566). แม่น้ำบางปะกง : ทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา. กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และหน่วย บริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.).
- ศิริณี ขำคม และสมเดช นามเกตุ. (2566). ประเพณี วิถีวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 6(4), 382-395.
- สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. (2560). *แผนการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor - EEC)*. กรุงเทพฯ.
- สุกัญญา สุฉายา, (บ.ก). (2549). พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง : บทบาทของคติชนกับสังคมไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อิงตะวัน แพลุกอินทร์. (2560). ฉะเชิงเทรา : เมืองสำคัญทางเศรษฐกิจแห่งลุ่มน้ำบางปะกง (พ.ศ. 2398 – 2554). สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อินทรา ซาฮ์ และคณะ. (2561). การขับเคลื่อนศิลปะและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ อำเภอยะมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- อัญธิชา มั่นคง. (2560). บทบาทของทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนใน ตำบลบ้านตู่ อำเภอมือง จังหวัดพะเยา. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*, 19(69), 90-100.
- Bourdieu, P. (1986). *The forms of capital*. In J. Richardson (Ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press.
- Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94(Supplement), 95-12
- Smith, J. (2011). Cultural Preservation and the Role of Community. *Journal of Cultural Studies*, 12(3), 45-60.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2003 October 17).

Convention for the Safeguarding of the Cultural Heritage.

สัมภาษณ์

ปัญญา ศรีมณี. (1 มิถุนายน 2565). นักดนตรี

Translated Thai References

Chaitongdee, C. (2015). Tales Legend Narrative : Identity and Sense of Culture in Sisaket Province, *Journal of The Way Human Society*, 3(1), 162-181. (in Thai)

Khamkhom, S. & Namket, S. (2023). TRADITION AND CULTURE OF THE MEKONG BASIN. *Journal of Mani Chettha Ram Wat Chommani*, 6(4), 382-395. (in Thai)

Munkhong, A. (2017). The role of cultural capital and the community's economic development: Case study of community in Ban Toon sub-district, Muang district, Phayao province. *Journal of Research and Development Loei Rajabhat University*, 19(69), 90-100.

Office of the Eastern Economic Corridor Policy Committee. (2017). *Eastern Economic Corridor (EEC) development plan*. Bangkok, Thailand. (in Thai)

Phalugin, I. (2017). *Chachoengsao: An important economic city of the Bang Pakong River Basin (1855–2011)*. Department of Thai Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University. (in Thai)

Suchaya, S. (Ed.). (2006). *Rituals, myths, folktales, and songs: The role of folklore in Thai society* (2nd ed.). Bangkok: Academic Publication Project, Faculty of Arts, Chulalongkorn University. (in Thai)

Varee, R. et al. (2023). Bang Pakong River: Cultural capital for development under the creative economy concept in Bang Pakong District, Chachoengsao Province. Science, Research and Innovation Promotion Fund, and Area-Based Development Fund Management Unit (ABDF). (in Thai)

Varunsap, D. (2018). *Cultural capital management model for creative tourism in Thailand* (Doctoral dissertation) Rajabhat Rajanagarindra University.(in Thai).

Zaher, I. et al. (2018). *Driving art and culture for spatial development in Khemarat District, Ubon Ratchathani Province*. Ubon Ratchathani: Ubon Ratchathani University. (in Thai)

Interview

Srimanee. P. (2022). Musician. (in Thai)

